

ДҮРС БИЧЛЭГИЙН ОРЧУУЛГАД АНХААРАХ ЗАРИМ ЗҮЙЛ

М.Амартайван¹

Түлхүүр үг: дүрс бичлэгийн орчуулга, хадмал орчуулга, дэлгэцийн хадмал, дуу оруулах орчуулга, кино орчуулга

Дэлхий ертөнц нэгэн сувгаар нэн далайцтай холбогдож, ажил хэргээ бүтээж, асууж сурснаа эрж олох болсоор нэлээд жилийг үдлээ. Энэ суваг бол та бидний мэдэх интернет сүлжээ. Интернетээс өмнө зурагт гэгдэх “шидэт хайрцаг” тив дэлхийг эзэгнэж, үзэл суртлын том зэвсэг, үндэстэн угсаатны мэдээлэл сурталчилгааны гол хэрэгсэл болж байсан билээ. Зурагтын дутууг гүйцээж дундуурыг дүүргэн, зурагтын нэвтрүүлгийг хүртэл утас, компьютерээсээ үзэх боломжтой болгосон интернет сүлжээгээр хүмүүс хоорондоо хормын зуурт холбогдож, хов живээс өгсүүлээд хорвоо дэлхийн мэдээг ч солилцох болсон энэ цаг үеийг Мэдээллийн эрин үе гэх нь бий. Мэдээллийн далайд живчхэлгүй үнэн худлыг ялгаж салгаж үр шимийг нь хүртэнэ гэдэг бас л яггүй цаг зав, хүч зүтгэл шаардсан ажил.

Цаг хугацаа хэмнэж, орон зайг ойртуулагч интернет сүлжээнд мэргэжлийн хүмүүс төдийгүй ер нь л хэн дуртай нь юу хүссэнээ оруулж болдог болсон ажээ. Сайнтай муутай мэдээ мэдээлэл сар жил биш агшин хормын дотор олон олон хүний нүдэнд өртөж сэтгэлд хадагдаж байна. Тэр дунд чухал байр эзэлж, өч төчнөөнөөрөө хүмүүст хүрч байгаа нь дүрс бичлэг. Үүнтэй уялдан хэл хэлний дүрс бичлэг хийх, орчуулах хэрэгцээ шаардлага өссөөр байгааг хэлэхэд илүүц биз ээ.

Миний бие ОУУБИС-ийн эрдэм шинжилгээний цувралд “Хадмал орчуулгын тухай ойлголт ба зарим бодит жишээг ажихад²” өгүүллийг хэвлүүлж байсан бөгөөд, энэ удаа тус агуулгыг дэлгэрүүлэн баяжуулж, илүү олон хүнд хүргэх сэн гэж сэтгэл шулуудан ийнхүү үг өгүүлбэр холбож сууна. Дээрх өгүүлэлд дүрс бичлэгийн орчуулгын эрэлт хэрэгцээг анхаарахын сацуу энэ төрлийн орчуулгыг чанаржуулах үүднээс юуны өмнө зөв ойлголттой болж, ямар аргаар хэрхэн хийдгийг нь мэдэж авахад нэмэртэй байгаасай гэж хадмал орчуулгын тухай ерөнхий ойлголт, хадмал орчуулгын үндсэн хэлбэрүүд, орчуулах зарим арга, түүнчлэн цөөн хэдэн жишээг дурдаж тайлбарласан билээ.

Юуны өмнө энэ өгүүлэлд олон удаа дурдагдах “хадмал орчуулга” гэж чухам юуг хэлж байгааг товч тайлбарлая. *Хадмал орчуулга гэхээр эртний ном, орчуулгын*

¹ ОУУБИС, Олон улс – орон судлалын тэнхим, багш

² М. Амартайван, Хадмал орчуулгын тухай ойлголт ба зарим бодит жишээг ажихад, “ОУУБИС-ийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл”, 2016, 43-51-р тал.

онолын бүтээлд гол төлөв аль нэг хэлээр бичсэн өгүүлбэрийг үг тус бүрийн харалдаа дээд хэсэгт гадаад үгээр харгуулж бичсэнийг буюу үгчилсэн орчуулгыг хэлсэн байдаг. Гэтэл орчин цагт дүрс бичлэгийн орчуулгын нэг хэлбэр, тодруулбал дүрс бичлэгийн дэлгэцнээ хэн нэгний хэлж ярьж байгааг бичгээр буулгаж орчуулсныг “хадмал орчуулга” гэж нийтээр хэрэглэж бараг хэвижээ. Тэгэхээр онолын нэр томъёог эргэж харж нэр томъёог цэгцлэх шаардлага нэгэнт урган гарчээ. Хэл анх сурч байгаа хүмүүсийн хэрэглэдэг, бас эртний эх сурвалжийн судалгаанд ашигладагчлан үг бүрийн дээр хадаж орчуулсан орчуулгыг “номын хадмал”, “үгчилсэн хадмал”, харин эдүгээ элбэг хэрэглэж байгаа кино, нэвтрүүлгийн хадмалыг “дүрс бичлэгийн хадмал”, эсвэл зүгээр “дэлгэцийн хадмал” гэх санал дэвшүүлж байна³.

Дүрс бичлэгийн орчуулга гэж юу вэ?

Бичгээр орчуулах бичвэрийг төлөв байдлаар нь бичгийн бичвэр, дуу дүрсний бичвэр гэж ангилдаг⁴. Энэхүү дуу дүрсний бичвэрийг орчуулах үйлийг бүхэлд нь дүрс бичлэгийн орчуулга гэнэ. БНСУ-ын “Медиа орчуулга” орчуулгын товчооны сайтад, “Дүрс бичлэгийн орчуулга бол дуу дүрсний нийлмэл хэлбэрээр бүтээгдсэн бүх төрлийн дүрс бичлэгийг орчуулах үйлийг хэлэх агаад, дүрс бичлэгийн агуулга зориулалтаас хамаарч захиалагч, хэрэглэгчийн шаардлагад зайлишгүй нийцүүлэх хэрэгтэй байдгаараа бичиг баримтын орчуулгаас ялгаатай⁵” гэж тодорхойлсон байдаг. Чухамдаа олон сайн орчуулагчтай орчуулгын үйлчилгээ эрхэлдэг байгууллага байлаа ч дүрс бичлэгийн орчуулгын талаар буюу хадмалаар орчуулах, дуу оруулахад зориулж орчуулах талаар нарийн мэдлэг, арвин туршлагагүй бол мэргэжлийн түвшинд орчуулж барахгүй. Иймд цаг үеийн эрэлт хэрэгцээний дагуу дүрс бичлэгийн орчуулга хийдэг мэргэжлийн орчуулагчийг бэлдэх зайлшгүй шаардлагатай байгааг дурдууштай. Тухайлбал, БНСУ-ын томоохон телевизүүд болох KBS, SBS, MBC бүгд харьяа академи байгуулж дүрс бичлэгийн орчуулгын сургалт явуулж байгаагаас MBC телевизийн дүрс бичлэгийн орчуулгын сургалтын хөтөлбөрт⁶

Дүрс бичлэгийн орчуулгын тухай ойлголт
Ном хэвлэлийн орчуулга ба дүрс бичлэгийн орчуулгын ялгаа
Хэвлэл мэдээллийн хэл ярианы онцлог ба хянаж магадлах журам
Солонгос хэлний зөв бичих дүрэм
Дуу оруулах орчуулгын аргазүй ба онцлог
Телевизийн дуу оруулах киноны үгийг бичих орчуулах дадлага
Баримтат кино орчуулах арга дадлага
Хүүхэлдэйн киноны орчуулгын онцлог ба орчуулгын дадлага
Хадмал орчуулгын онцлог

³ М.Амартайван, Хадмал орчуулгын тухай ойлголт ба зарим бодит жишээг ажикад, “ОУУБИС-ийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл”, 2016, 43-51-р тал.

⁴ 정호정, 제대로 된 통역 번역의 이해, 한국문화사, 2016, 202 쪽.

⁵ <http://tline.kr> (Media translation орчуулгын товчоо)

⁶ <http://www.mbcac.com> (MBC академи)

Хадмал орчуулгын дадлага(Кабелийн телевиз, видео, ди ви ди-ний орчуулга)

Кинотеатрын кино орчуулах арга дадлага

Кино наадмын хадмал орчуулга ба кино наадмын орчуулагчийн шалгалтад бэлдэх дадлага

Дуу оруулах киноны дуу бичүүлэх

Дуу оруулах киноны орчуулгад анхаарах гол зүйл

Дуу хэрхэн оруулж байгаатай танилцах дадлага

Кинотеатрын киноны орлого ба орчуулга

Төгсөлтийн ажил зэрэг агуулга багтжээ. Монголд телевизийн хөтлөгч, нэвтрүүлэгч, дуу оруулагч бэлдэх сургалт байгаа боловч хадмал орчуулга хийх аргачлалыг тусгай сургалтаар заадаг газар хараахан үгүй учир дээрх хөтөлбөрөөс санаа авч мэргэжлийн сургалт явуулбал тун тус буянтай ажил болох нь дамжиггүй.

Бас бичгийн орчуулгын хоёр үндсэн төрөл болох *ном хэвлэлийн орчуулга* ба *дүрс бичлэгийн орчуулгын* гол ялгааг орчуулагч Ким Ү-Ёл, *нэгд, ном хэвлэлийн орчуулгыг марафон гүйлттэй зүйрлэвэл дүрс бичлэгийн орчуулгыг ойрын зайн гүйлттэй зүйрлэж болох бөгөөд, хоёрт, ном хэвлэлийн орчуулга ерөнхийдөө бичиг байдаг бол дүрс бичлэгийнх яриа байдаг.*⁷ гэж өгүүлжээ. Энэ нь дэлгэцийн хадмалыг харьцангуй богино хугацаанд орчуулах шаардлагатай байдаг, түүнчлэн ярианы хэлийг бичгээр орчуулдаг онцлогийг нь илэрхийлсэн зүйрлэл харьцуулалт юм. Үнэндээ номын орчуулгыг хугацаа тулгуу өгөх нь ховор атал, кино, компанийн танилцуулга зэрэг дүрс бичлэгийн орчуулгыг нэлээд шахуу хугацаанд орчуулах хэрэг гардаг.

Дүрс бичлэгийн орчуулгын үндсэн хоёр төрөл нь дуу оруулах, хадмаллах юм. Дүрс бичлэгт дуу оруулах бол хоёр хэлбэр бий.

А. Бичлэгийн эх дууг дарж шинэ дуу бичлэгийн файлаар оруулах хэлбэр.

Б. Бичлэгийн эх дууг султгаж дээр нь шинэ дуу бичлэгийн файлыг тод сонсогдохоор эвлүүлэх хэлбэр⁸. Аль алинд нь агуулгыг эхлээд бичгээр орчуулж, орчуулгыг нь хожим дуу оруулагч нар орчуулагч, орчуулгын найруулагчийн хяналтын дор дуу оруулж “дахин амилуулдаг”.

Тэгвэл *хадмал орчуулга* нь *дуу оруулах орчуулгаас* юугаараа ялгарах вэ? Юуны өмнө хадмалыг дэлгэцээр гаргах учир нэг удаад тодрох хадмал (Тус өгүүлэлд үүнийг “нэгж хадмал” гэж дурдав.) 3 мөрөөс хэтрэхгүй байх ёстой бөгөөд, мөн хэт урт байж болдоггүй. Харин дуу оруулах зорилгоор орчуулж байгаа тохиолдолд дуу оруулагч нь дуу авианд орчуулгыг тааруулж уншиж жүжиглэх ёстой учир орчуулга нь хэлсэн үгнээс хэт богино, хэт урт байж болохгүй, яг зэрэг эхлээд зэрэг дуусаж байх учиртай. Богино бол орчуулалгүй орхилоо, урт бол “амны хайрцаг” таарахгүй байна гэж үзэгч шүүмжилнэ. Хүүхэлдэйн кино, олон ангит кинонд дүрүүдийн амны хайрцаг их тод харагддаг учир тэр болгоныг нарийн баримтлах гэсээр баримтат кинонд дуу

⁷ 김우열, 나도 번역 한번 해볼까, 잉크, 2011

⁸ 함혜숙, 영상번역가로 먹고살기, 왓북, 2009

оруулахаас хавьгүй бэрх байдаг. Дуу оруулахад зөвхөн өгүүлбэрийг орчуулаад орхичхож болохгүй. Аялга үг, амьсгал, ярианы өнгө аяс, сэтгэл хөдлөлийг хүртэл илэрхийлэх ёстой болдог. Иймд яриа түр зогсох хэсэгт /, удаан зогсох хэсэгт // гэж тэмдэглэхээс гадна сэтгэл хөдлөл, төрх байдлыг дугуй хаалтанд (уурлан), (амьсгаадангаа) гэх мэтээр тэмдэглэдэг. Аль аль нь ярианы хэл боловч хадмал орчуулга дэлгэцэнд бичгээр гардаг учраас зөв бичих дүрмийг чанд баримтлах ёстой. Аялга үг, олон давтсан үг болгоныг нэг бүрчлэн хадмалаар орчуулах хэрэг байдаггүй. Харин онцгой тохиолдолд, тухайлбал сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан хадмал бол эдгээрийг орчуулж болох талтай. Товчхондоо хадмалыг чихээр сонсох биш нүдээр харахад зориулдаг учир цэгцтэй, уншихад эвтэйхэн, зөв бичих дүрмийг баримталсан байх ёстой юм. Жишээ нь:

<i>Дуу оруулах орчуулга</i>	<i>Хадмал орчуулга</i>
<i>Яачхаад байгаа юм бэ, ер нь? / Чи чинь өөрийн ухаантай байна уу?</i>	<i>Чи өөрийн ухаантай байна уу? Ер нь яачхаад байгаа юм бэ?</i>
<i>Яаж байгаам бэ? / Явсан ш дээ.</i>	<i>Яаж байгаа юм бэ? Явсан шүү дээ.</i>
<i>Өө хөөрхий. / За за, бүр ийм дээрээ тулаа юу?</i>	<i>Бүр ийм дээрээ тулаа юу?</i>

Хадмал орчуулгыг ерөнхийдөө агуулгаар нь *нэвтрүүлэг кино, сурталчилгаа, сургалтын* гэж гурав ангилдаг. Нэвтрүүлэг киноны хадмал орчуулга орчуулагчийн хэл ярианы мэдрэмж, илэрхийлэх чадвар, соёлын мэдлэгийг шаарддаг нэг төрлийн зохиол гэж болох учир Солонгост “орчуулгын зохиолч”⁹ гэж нэрлэх болжээ. Дүрс бичлэгийг дуу оруулахад зориулж орчуулж болохоос гадна хадмалаар орчуулдаг. Хадмаллахад нэг мөрөнд орох үе, үгийн тоог тэмдэгт¹⁰-ээр хязгаарладаг учир утгыг алдагдуулахгүй товчилж орчуулах үе ч бий. Харин дуу оруулах бол дүрс бичлэгийн үг яриатай орчуулгын урт богино, түргэн удааныг сайтар тааруулж, дүрүүдийн онцлогийг гаргахын тулд өгүүлбэр дэх гишүүдийн байрлалыг хүртэл харгалзаж орчуулдаг. Сургалтад зориулсан хадмал орчуулгыг тухайн мэргэжлийн мэдлэг боловсрол бүхий орчуулагч орчуулах нь хамгийн зохимжтой.

Нөгөөтээгүүр Монголд орчуулгын кинонд дуу оруулдаг хүмүүсийг нарийн мэргэжлийнхэн, жүжигчид мөн гэж саяхнаас зөвшөөрч “орчуулгын киноны жүжигчин” гэх болсон нь сайшаалтай явдал мөн. Кино орчуулагч Х.Мэргэн “Өнөөдрийн киноны баатруудын амны хайрцагт дөхүүлсхийгээд, сэтгэлийн хөдлөл зэргийг нь ойртуулсхийгээд хаядаг энэ дуу оруулалт бол тухайн цаг үеийн завсрын үзэгдэл биз ээ. Угтаа бол бүрэн жүжиглэлтэй, уруул амны хөдөлгөөнд орчуулга нь яв цав таарсан тийм л дуу оруулалт байх ёстой”¹¹ гэж бичсэн байдаг нь үүнийг нотолж байна.

⁹ 영상번역작가

¹⁰ Үг хоорондын сул зайг тэмдэгтийн тоонд оруулж тооцдог.

¹¹ <http://kakadumn.blogspot.com> (Х.Мэргэн: “Сүүлийн үеийн кинонуудын орчуулгын тухай”)

Киног хадмалаар орчуулах уу, дуу оруулах уу гэдгийг шийдэхэд захиалагчаас гадна үйлчлүүлэгчийн хүсэл сонирхол нөлөөлдөг. Ялангуяа кинотеатрын үйлчлүүлэгч нар гадаад киног голдуу эх хэлээр нь, эх дуу авиагаар нь монгол хадмалтай үзэхийг илүүд үздэг боловч хэдхэн секунд дэлгэцэнд тодроод арилдаг хадмал орчуулгыг унших боломж чадвар дутмаг хүүхэд багачууд, настан буурлууд, гадаад хэл мэдэхгүй зарим иргэд дуу оруулсан орчуулгыг хүсдэг. Үзэгчдийн зүгээс кинотеатруудын удирдлагад ядаж хүүхэлдэйн киног театрт гаргахдаа дуу оруулж гаргаж байх санал хүсэлт их гаргадаг ажээ. Учир нь хүүхдүүдтэйгээ кино үзэхээр очоод киноны хадмал орчуулгыг давхар уншиж өгөх, киноны агуулгыг үе үе хэлж тайлбарлах нь үзэж байгаа үзүүлж байгаа аль алинд нь төвөгтэй санагддаг гэдэг. Телевизийн сувгуудаар гаргаж байгаа кинонууд олон хүнд хүртээмжтэйг бодож дуу оруулах нь элбэг боловч, IPTV-гийн хэрэглэгчдэд зориулсан кино үзвэр, бас HBO зэрэг зарим нэг кино суваг хадмал орчуулгыг сонгон хэрэглэж байна. Үүний зэрэгцээ гадаад хэл сонирхон судлах хүн олширсон өнөө цагт гадаадын киног эх хэлээр нь, гадаад болон монгол хэлний хадмал орчуулгатай үзэхийг хүсдэг хүүхэд залуус цөөнгүй байгааг онцолъё. Монгол хэл сурч байгаа гадаад хүн монгол хадмалтай, гадаад хадмалтай монгол нэвтрүүлэг кино шимтэн үзэхийг сонирхон сураглаж асуусаар байдаг билээ. Дүрс бичлэгт хадмал хийх аргыг сураад авбал орчуулагчтай хамтраад интернет сүлжээнд байгаа ганц мөч хэртэй үргэлжлэх TED, 세바시(세상을 바꾸는 시간) гэх мэт олон сайхан сонирхолтой бичлэгийг монголоор орчуулан сургалтад ашиглах, өөрсдийн хийсэн бичлэгийг ч хадмаллан оруулах боломж, тэр бичлэгийг нь үзэж сурах эрэлт хэрэгцээ бийг энд хэлэхэд илүүц болов уу.

Дэлгэцийн хадмалын хэлбэрүүд

Хадмал орчуулгыг харагдах байдлаар нь дөрвөн хэлбэрээр хийж болдог.

А. Хадмалыг дүрсний доод хэсэгт байрлуулах үндсэн хэлбэр.

Б. Хадмалыг дэлгэцийн дээд доод талд залгасан “хадмалын дэвсгэр”¹² ба дэлгэцийн дүрсэн дээр тэгнүүлж байрлуулах хэлбэр.

В. Дэлгэцийн доод талын хадмалын дэвсгэр дээр хоёр мөрөөр хадмалыг байрлуулах хэлбэр.

Г. Дэлгэцийн дүрсний доод хэсэгт хагас тунгалаг тууз оруулж, уг туузан дээр хадмалыг байрлуулах хэлбэр.

¹² 레터박스

Зураг 1. Хадмалын дөрвөн хэлбэр

Дэлгэцийн хадмал орчуулгад анхаарах цөөн хэдэн зүйл¹³

Цэг тэмдэг:

Таслалыг зайлшгүй үед л хэрэглэдэг. Нэгэнт хоёр мөрөөр тасалж оруулдаг учир мөрийн эцэст таслал тавих шаардлага байдаггүй.

Цуваа гурван цэгийг яриа тасрах үед ард нь, залгагдах үед урд нь тавьдаг.

Цэг тэмдэг давхардуулахгүй. Анхаарлын тэмдэг хоёр гурваар нь, эсвэл асуултын тэмдэгтэй хамт оруулах нь тун зохисгүй.

Өгүүлбэрийн цэг тэмдгээс бусад тэмдэг оруулж болохгүй.

Нэгж шилжүүлэх:

Хэмжих нэгжийг ихэвчлэн орчуулж байгаа оронд хэрэглэдэг нэгжээр шилжүүлэн тооцож бичнэ.

Нэг мөр байх:

Нэрийг нэг мөр болгоно. Дүрийн ярианы онцлогийг нэгтгэнэ.

Дэлгэцэнд тодрох хадмал, хаяг зэрэг бичгийг орчуулах:

Эх дүрс бичлэгт гарч байгаа зурвас, хаяг, тайлбар хадмалыг орчуулж оруулах ёстой.

Өгүүлэгдэхүүн өгүүлэхүүнийг ойртуулах:

Үзэгчийг төөрөгдүүлэхгүйн тулд өгүүлэгдэхүүн өгүүлэхүүнийг аль болох ойртуулах хэрэгтэй.

¹³ 함혜숙, 영상번역가로 먹고살기, 왓북, 2009

Хэлзүйн хувиргал ашиглах:

Илэрхийллийг утгачлах шаардлагатай бол хэлзүйн хувиргалыг зохистой хэрэглэнэ.

Хадмал орчуулгын бодит жишээ, зарим алдаа дутагдал

Одоо Монголд хийж байгаа хадмал орчуулгын бодит жишээний зарим алдааг өгүүлье. Хадмалыг дэлгэцийн доод хэсгийг дүүртэл 3-аас олон мөрөөр гаргах нь тун бүдүүлэг хэрэг. Энэ бол үзэгчийг үл хүндэтгэж байгаа явдал мөн. Жишээ нь Стар ТВ-ийн Talk With Me ярилцлагад энэ алдаа давтагдсаар байна. Хадмал орчуулгын нэгээс хоёр мөр нэг бичвэр 2-7 секунд харагдахаар байх нь зохимжтой. Гэтэл ингэж олон мөрөөр 30, 40 үгтэй, нэг мөрөндөө 60, 70 үсэгтэй агуулгыг богино хугацаанд дэлгэцийн дүрсийг ажингаа уншина гэдэг тун ядаргаатай, ярвигтай гэдгийг ойлгох хэрэгтэй. Дэлгэц бол номын хуудас биш шүү дээ. Тиймээс агуулгыг бүрэн гаргах хэмжээнд товчилж зохих хэсгээр нь мөрөөр хувааж, хэлж ярьж байгаа цагтай нь тааруулж оруулах ёстой юм.

Бодит жишээнээс харъя.

Зураг 2. Стар ТВ-ийн Talk With Me ярилцлага: Хадмалын алдаа

Жнь: Тиймээс миний гол үүрэг бол гэр хороололд очин айлуудад судалгаа хийж, төслийг хэрхэн явагдаж буйг мөн төсөл хэрхэн тэдний орлого болон амьдралын хэв маягийг сайжруулж байгаа зэргийг харахаар очдог байсан.

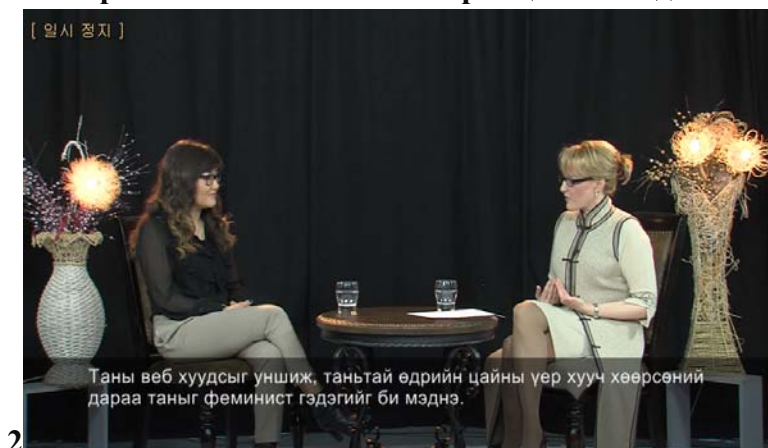
Үүнийг хоёр хадмалд хувааж

1. Гэр хорооллын айлуудаас судалгаа авч төслийн явцтай танилцаж...

2. ... амьжиргаагаа хэрхэн дээшлүүлж байгааг харахаар очдог байсан.

гэхэд нүдийг бага ядрааж, хадмалыг уншиж байгаа үзэгчийг бага бухимдуулах байв. Дэлгэцийн доод хэсэгт сунайн багширч гарах хадмалыг унших гэсээр дүрс бичлэгээ үзэх сонирхол буурах ч сөрөг талтай байж болохыг анхаарууштай.

Зураг 3. Стар ТВ-ийн Talk With Me ярилцлага: Хадмалын алдаа

Бас холбоо үг, утгат хэсгийг дундуур нь цавчиж тасалж байгаа нь тун тоогүй. Жишээ нь: *Таны вэб хуудсыг уншиж, таньтай өдрийн цайны үер хууч хөөрсөний дараа таныг феминист гэдгийг би мэднэ.* Үүнийг

1. *Вэб хуудсыг тань уншиж өдрийн цайны үер...*
2. *... ярилцсаны дараа таныг феминист гэж ойлголоо.*

гэвэл болох мэт санагдана.

Бас бичгийн алдаа, найруулгын алдаа багагүй харагддаг. Гэвч хадмалаар үзэгчдэд утгыг ойлгуулах гэсэн хичээл зүтгэлийг магтууштай.

Хадмал орчуулгыг ойлгомжтой байлгахын тулд хоёр хүний богино яриа нэг дор гарвал хоёр дахь хүний яриаг дараагийн мөрөөс эхэлж, тус тусын өмнө зураас тавьж ялгадаг. Жишээ нь:

- Битгий мартаарай.
- За, мартахгүй ээ.

НВО кабелийн сувгаар үүнийг сайн баримталдаг. Магадгүй англи хэлний хадмал файлыг ашиглаж монголоор орчуулдаг байх гэж бодогддог. Кинотеатруудын орчуулга бас бичгийн алдаа, найруулгын алдааг эс тооцвол хэлбэрийн хувьд хадмалын зарчмыг харьцангуй сайн баримталсан харагддаг.

Дүрс бичлэгийн орчуулгад анхаарах зарчим

Мэдээллийн технологийн хөгжилтэй уялдан улс орнуудын хил хязгаарт баригдалгүй интернет орон зайд хүмүүс бараг чөлөөтэй харилцах болсон билээ. Энд бараг гэсний учир гэвэл мэдээллийн эрх чөлөөг зарим байдлаар хорьж цагддаг хориг хязгаарлалтыг дурдсан гэж ойлгоорой. Дүрс бичлэгийн орчуулгын хэрэгцээ шаардлага, хэрэглээ ихэссэнээр энэ төрлийн орчуулгын ач холбогдол өдрөөс өдөрт өсөн нэмэгдэж байна. Иймд дүрс бичлэгийн орчуулгын онцлог, орчуулгад баримтлах зарчмыг сайтар үзэж танилцах хэрэгтэй.

Дүрс бичлэгийн орчуулгын онцлогийг М.Шатлворт, М.Кови нар,

- Цогц мэдээллийн хэрэглээ
- Олон нийтэд хандсан орчуулга
- Хэлний хэмнэлтийн эрхэмлэх явдал

- Орчуулгын хэрэглэгчид үнэнч байдал
- Соёлын агуулгыг харгалзаж зуучлах үүрэг¹⁴ гэж үзжээ.

Тодруулбал, дуу дүрсний мэдээллийг хамт хүргэдгээрээ цогц мэдээллийг хэрэглэж, эх хэл, орчуулгын хэлний хэрэглэгчийн аль аль нь өөр хэл соёлтой учраас тодорхой бүлэг хүмүүсийн боловсролын түвшин хүсэл найдварт нийцүүлэхээсээ илүүтэй ерөнхийдөө олон нийтэд хандаж орчуулах болдог, дэлгэцийн хэмжээ ба амны хайрцагт тааруулах ёстой байдгаас товч хэмнэлттэй байдлыг чухалчилж, бас орчуулах эх бичвэрийн агуулга ба зохиолчийн санааг анхаарах боловч түүнийг сонсож уншиж хүлээж авах хүмүүст ойлгомжтой амар дөт байгаа эсэхийг давуу авч үздэг тул орчуулгын хэрэглэгчид үнэнч байх бөгөөд, соёлын зөрүүгээс үүсэх үл ухагдах тохиолдлыг багасгахыг хичээн хоёр соёлын агуулгыг харгалзаж зуучлах үүрэгтэй¹⁵ гэж болох ажээ.

Дүрс бичлэгийн орчуулгад баримтлах ерөнхий зарчим гэвэл,

- Цаг хугацаа, орон зайн хязгаарлалтыг дагах
- Илэрхийллийг хэмнэхийг хичээх
- Дуу, дүрсний мэдээллийг зэрэг хэрэглэх
- Дэлгэцийн мэдээлэл ба орчуулгын бичвэрийн агуулга таарч байгаа эсэхийг нягтлах¹⁶ эдгээр болно.

Цаг хугацаа, орон зайн хязгаарлалтыг дагах гэдэг нь дүрс бичлэг үзэгчийн уншиж сонсох дундаж чадвараар жишиг тогтоож, уншиж сонсож амжихуйц урт богинын хэмжээг чанд баримтлахыг хэлнэ. Ойлгоход энгийнээр тайлбарлавал, ярьж байгаа агуулгатай хадмал орчуулга, эсвэл дуу оруулах орчуулга зэрэгцэж байх ёстой, хэт түрүүлж, хэт хоцорч болохгүй гэсэн үг.

Үүнтэй уялдан илэрхийллийг хэмнэхийг хичээх хэрэгтэй болдог. Өөрөөр хэлбэл, дуу дүрсний мэдээллээр нөхөгдөх боломжгүй агуулгыг зайлшгүй орчуулах боловч ялангуяа хадмал орчуулгад зөв бичих дүрмийг баримталснаар товч илэрхийлэх шаардлагатай болдог.

Дүрс бичлэгийн орчуулга учраас дуу, дүрсний мэдээллийг зэрэг хэрэглэх нь зайлшгүй бөгөөд, эцэст нь дэлгэцийн мэдээлэл ба орчуулгын бичвэрийн агуулга таарч байгаа эсэхийг нягтлахгүй бол хоорондоо зөрөх, бичгийн алдаа ажиглагдах талтайг мартаж хэрхэвч болохгүй.

Хадмаллах аргачлал

Энэ хэсэгт зарим байгууллагын хадмаллах аргачлалыг танилцуулъя. Үүнээс санаа авч олны санааг уралдуулан монгол хэлний дэлгэцийн хадмалын стандарт, аргачлалыг боловсруулж хэрэгжүүлэх нь зүйтэй болов уу.

Дэлгэцийн нэгж хадмалын хязгаарлалт БНСУ-д кино болон бусад дүрс бичлэгийн орчуулгад ялимгүй ялгаатай бөгөөд, киноноос бусад дүрс бичлэгт гол төлөв мөрөнд 16 үе, 2 мөр, нийт 32 үеэс хэтрүүлэхгүй бичих ёстой бол, кинонд нэг

¹⁴ 정호정, 체대로 된 통역 번역의 이해, 한국문화사, 2016, 216 쪽

¹⁵ 정호정, 체대로 된 통역 번역의 이해, 한국문화사, 2016, 216 쪽

¹⁶ 정호정, 체대로 된 통역 번역의 이해, 한국문화사, 2016, 217 쪽

мөрөнд 12 үе, 2 мөр, нийт 24 үед багтаах ёстой байдаг. Дээхэн үед БНСУ-д кинотеатрын суудлын налуу бага байх үед дэлгэцийн баруун талд босоогоор 7, 7 үеэр 3 мөр, нийт 21 үе, эсвэл нэг мөрөнд 8 үе байхаар 2 мөр, нийт 16 мөр хадмал оруулдаг байжээ¹⁷.

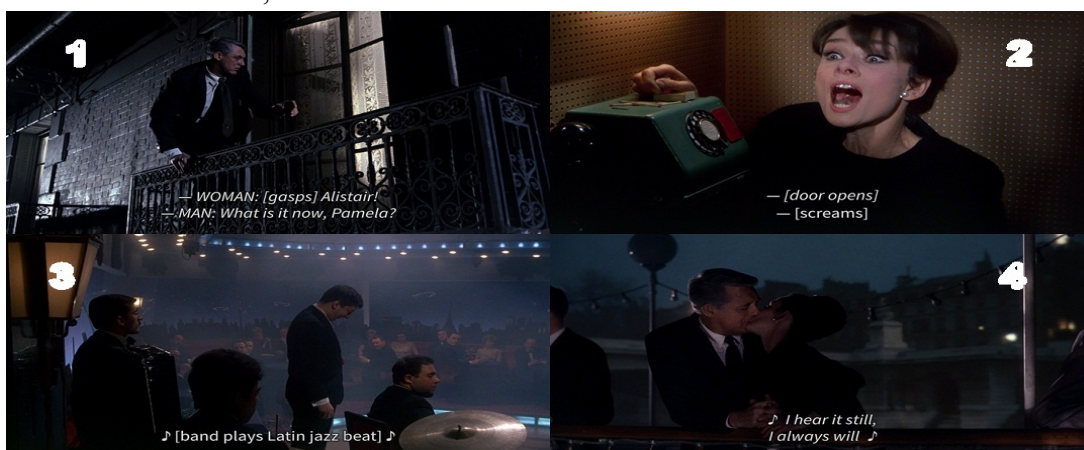
Их Британийн өргөн нэвтрүүлгийн корпорац /BBC/-ын хадмал хийх аргачлалд¹⁸ бичвэр засах, мөр хуваах, цаг тааруулах, өнгө тохируулах, байрлал, тоо, дуу гэх мэтийг хэрхэн хадмаллахыг дэлгэрэнгүй зааварлажээ. Үүнээс мөр хуваах тухайд зурагтынх бол латин үсгээр нэг мөрөнд 37 тэмдэгт байна гээд, онлайн бол 16:9 харьцаатай дэлгэцийн өргөний 68 хувь, 4:3 харьцаатай дэлгэцийн өргөний 90 хувиас хэтрэхээргүй байх ёстой гэж заасан байна. Ерөнхийдөө нэг удаад нэг л өгүүлбэрээр хадмаллаж, хурдан яриа, богино өгүүлбэр бол хоёр өгүүлбэр байж болно гэжээ. Нэг удаа дэлгэцэнд тодрох хадмал буюу нэгж хадмал 2 мөр байх боловч онцгой тохиолдолд дэлгэцийн чухал дүрсийг халхлаагүй бол 3 мөр байхыг зөвшөөрнө гэсэн байна. Бас мөр хуваахад холбоо үг, хэллэгийг дундуур нь таслахгүй байхыг ч дурджээ.

Жишээлбэл,

We are aiming to get a better television service.	We are aiming to get a better television service.
---	--

Youtube сайтаас бидний олон удаа харж байсан дүрс бол Closed captions¹⁹ гэсэн үгний товчлол бөгөөд, сонсголын бэрхшээлтэй иргэдэд зориулсан хадмал юм. Ийм хадмалд дуу оруулж орчуулах, жүжигчдэд зориулсан кино жүжгийн үгтэй адил (санаа алдав), (хонх дуугарав) гэх мэт дуу авиа, чимээ шуугианыг хүртэл тусгаж хаалтанд тайлбарлаж оруулах хэрэгтэй байдаг. Subtitles for the deaf or hard-of-hearing (SDH) гэж өөр нэг нэр томъёо байдаг нь Америкийн DVD үйлдвэрлэлийнхнээс гарсан агаад, сонсголын бэрхшээлтэй хүмүүст зориулагдсанаас гадна үзэгч үзэж байхдаа хэн нь хэлж байгааг мэдэхгүй тохиолдлыг ч тодруулж хамдаллахыг хэлдэг ажээ.

Жишээлбэл,

¹⁷ 함혜숙, 영상번역가로 먹고살기, 왓북, 2009

¹⁸ <http://bbc.github.io/subtitle-guidelines/#Appendix-2--Sample-EBU-TT-file>

¹⁹ [https://en.wikipedia.org/wiki/Subtitle_\(captioning\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Subtitle_(captioning))

1. Дэлгэцэнд дүрс нь гараагүй хүмүүсийн хэн юу хэлж байгаа нь тодруулсан нь
2. Дэлгэцэнд гарж байгаа, гараагүй дуу чимээг хадмалласан нь
3. Дууны төрөл жанрыг, мөн тоглож байгааг тодотгосон нь
4. Дууны үгийг хадмалласан нь

Дэлгэцийн хадмалыг тод харагдуулахын тулд үсгийг сүүдэрлүүлэхээс гадна үсгийг хүрээг тодруулах аргыг бас ашиглаж болдог.

Нэгж хадмалын дэлгэцэнд гарах хугацааг яриатай яв цав тааруулах тун чухал. Гэхдээ уншиж амжихаар байх ёстойг бодолцоно. Иймд хугацааны хувьд ч гэсэн нэг удаад 2 мөр хадмал л гаргах нь тохиромжтой байдаг. Богино нэг үг гарлаа гэхэд л багаар тооцоход 1.5 секунд харагдах ёстой. Гэвч түргэн яриа бол үүнээс бага хугацаанд халти харагдаад өнгөрч болно. Аль болох нэг мөрөнд 2 өгүүлбэр оруулахгүй байхыг бодно²⁰.

ВВС-ийн аргачлалд²¹ хугацааны тухай дараах заавар байгааг сайтар бодолцох нь зүйтэй.

Үүнд:

Стандарт хугацаа	
1. Богино, тогтмол хэрэглэдэг хэллэг бол 1.12 - 2 секунд. Ж1: Hello. Ж2: Excuse me.	2. Нэг мөрний хагас бичвэр бол 2 - 2.12 секунд. Ж1: Where do you live? Ж2: See you tomorrow.
3. Нэг мөр бол 2.12 – 3 секунд. Ж1: How long will it take us to go home? Ж2: He's got a real headache.	4. Нэг мөрнөөс ялимгүй урт бол 3.12 секунд. Ж: How long will it take Johanna to go home?
5. Нэг мөр хагас бол 4 - 4.12 секунд. Ж: It is important to tell her about the decision we made.	6. Хоёр мөр бол 5 - 6 секунд. Ж: I think it would be a very good idea to keep dangerous dogs on a leash.
7. Хоёр мөрнөөс ялимгүй урт бол 6.12 секунд. Ж: How long will it take the whole cast to come home by taxi to Duals, North Dyfed?	8. Хоёр мөр хагас бол 7 секунд. Ж: The best thing about going abroad is that you don't have to put up with the British weather.
9. Гурван мөр бол 7.12 - 8 секунд. Ж: What will the City do about the Tory Government's humiliating defeat in the House of Commons last night?	

²⁰ <https://www.engagemedia.org/blog/best-practices-for-online-subtitling>

²¹ http://www.bbc.co.uk/guidelines/futuremedia/accessibility/subtitling_guides/online_sub_editorial_guidelines_vs1_1.pdf

Харин кирил үсэг хэрэглэдэг Орост олон улсын кино наадмын кино түгээж, хадмал хийдэг Сине Промо²² компанийн сайтад дурдсанаар хадмалын нэг мөрөнд 35 тэмдэгт байх ба, үүнийг 40 хүртэл нэмж болох хэдий ч энэ тохиолдолд үсгийн хэмжээг багасгаж багтаана гэсэн байгааг бид бас харгалзах нь зөв биз ээ.

Интернет дэх дүрс бичлэгүүдээс хэрэглэгчдийн хамгийн их үздэг дүрс бичлэгийн нэг бол яах аргагүй TED-ийн бичлэг гэдгийг хэн ч үгүйсгэхгүй болов уу. Энэхүү тусгай илтгэл лекцийн орчуулгын төсөл анх 2009 онд 40 хэлний сайн дурын 200 орчуулагч, 300 орчим орчуулга хийснээр эхэлж байсан бол, эдүгээ 107 хэлний сайн дурын 20000 орчуулагч 70000 гаруй орчуулга хийсэн гэдэг тоо баримт байдаг ажээ. Үүнээс 2015 оны 10 сарын байдлаар монгол хэлний 140 гаруй орчуулга, бүртгэлтэй 100 гаруй орчуулагч байдаг юм байна.

Ингээд TED-ийн дүрс бичлэгт хадмал хийхэд баримтлах аргачлалыг²³ хэл тус бүрээр дээрх төслийн орчуулагч нарт зориулан сайтад оруулсан байдгаас монгол хэлнийхийг товч танилцуулъя²⁴.

Хадмал орчуулгын хэл	Монгол
Хадмал гарах хугацаа	1-7 секунд
Мөрийн тоо хамгийн ихдээ	2 мөр
Нэг мөрийн дээд хэмжээ	42 тэмдэгт
Нэг удаа дэлгэцэнд гарах үсгийн дээд хэмжээ	84 тэмдэгт
Эхлэх хугацаа	Аудио эхлэхээс өмнө 100мс дотор
Мөр шилжүүлэх	Өгүүлбэр зүйн нэгжийг хуваахгүй байх
Хадмал орчуулгын бүтэц	Хоёр тусдаа өгүүлбэрийг нийлүүлэхгүй байх
Бичвэр хуваах	Хурд, урт хэтрээгүй бол өгүүлбэрийг олон хуваахгүй байх
Дуу чимээг илэрхийлэх	Дугариг хаалтанд тэмдэглэх
Дэлгэцэнд гарах бичвэр	Дөрвөлжин хааланд тэмдэглэх

Харин үеэр бичдэг солонгос, япон хэлний хадмал орчуулгад нэг мөрөнд 21 үе, нэг удаад 2 мөрөөр нийт 42 үеэс хэтрэхгүй байна гэж хязгаарлажээ. Мөн хоёр мөрний харьцааг 50 хувиас хэтрэхээргүй байхаар зааж, хадмалыг хуваарилахдаа хэт богино, хэт урт байхаас болгоомжил гэж анхааруулсан байна²⁵

Үүнээс гадна орчуулагч нарт хандан,

- Илтгэгчийн хэлсэн үг бүрийг биш, сул үгийг хасаж, илэрхий алдааг засаж хадмаллана.

²² <http://www.cinepromo.ru/blog/teoriya-kino/555-obshchemirovye-standarty-po-izgotovleniyu-subtitrov.html> Общемировые стандарты по изготовлению субтитров

²³ http://translations.ted.org/wiki/TED_Translator_Resources:_Main_guide (TED-ийн орчуулагч нарт зориулсан үндсэн аргачлал)

²⁴ <http://translations.ted.org/wiki/Mongolian>

²⁵ http://translations.ted.org/wiki/Korean_TED 한국어 번역 포탈

- Нэгж хадмал орчуулгад зөвхөн нэг өгүүлбэр бичнэ.
- Хадмал илтгэгчийн ярианы хурдтай таарч байх ёстой ч унших хурдаас хамаарч зарим тохиолдолд зөрж болно. Харин илтгэгчийг яриагүй үед хадмал орчуулга гарах ёсгүй.
- Урт өгүүлбэрийг хоёр мөрт хуваахдаа утгын нэгжээр хуваана. Аль болох холбоо үгийг салгалгүй хуваана.
- Таслалыг зөвхөн шаардлагатай үед хэрэглэнэ.
- Аливаа нэршлийг сайн судалж орчуулна.
гэх мэтээр цөөнгүй зөвлөгөө өгсөн байдгийг үзэж танилцаарай.

Дүрс бичлэгийн орчуулгын үнэ хөлс, орчуулгын чанар

Орчуулгын үнэ хөлсний тухайд киноны орчуулгаар жишээлбэл ихэвчлэн үргэлжлэх хугацаагаар (10 минутын жишиг үнэлгээгээр), киноны үг байгаа тохиолдолд хуудасны тоогоор тооцдог. Түүнчлэн гадаад хэлнээс эх хэлээр үү, эх хэлнээс гадаад хэлээр үү, агуулга хүнд үү гэдгээс шалтгаалан үнийн хэлбэлзэл багагүй байж болно. Телевизийн дүрс бичлэгийн орчуулгын тухайд тус телевизээс тогтмол цалинтай орчуулагчийг ажиллуулж үнэлгээнд тохирсон ажил даалган шийдэж болох талтай. Харин компанийн танилцуулга, зар сурталчилгаа, хурал семинар, сургалтын агуулга бүхий дүрс бичлэгийн орчуулгыг дүрс бичлэгийн орчуулга хийх мэдлэг чадвартай мэргэжлийн орчуулагч нараас бүрдсэн товчоо байгуулж орчуулгын ажлыг гэрээгээр гүйцэтгүүлэх нь зүйтэй мэт. Хувиараа, сонирхлоороо зохиогчийн эрхийг хүндэтгэн дүрс бичлэгийн орчуулга хийж түүнийгээ хэрхэн үнэлүүлж солилцох нь мэдээж нээлттэй хэвээр үлдэнэ.

Түүнчлэн аливаа хадмал орчуулгын дараа орчуулагчийн нэрийг барагтай бол дурдахгүй байгаа нь орчуулагчийг, орчуулгын бүтээлийг түгээж байгаа байгууллагыг хариуцлагагүй байлгах нэг шалтаг болж байна уу гэлтэй. Зөвхөн хадмал ч гэлтгүй дуу оруулах орчуулгад ч мөн адил. Жишээлбэл, орчуулгын киноны анги бүрийн эцэст ямар хэлнээс хэн орчуулсныг, орчуулгын найруулагч, дуу оруулагч жүжигчдийн нэрийг хэлэх нь ажил мэргэжилдээ сэтгэл зүтгэлтэй хандах, ухамсартай хариуцлагатай байхад нөлөөлж, хийж бүтээснээрээ бахархаж урамших нэгэн хөшүүрэг болох байх гэж санагдана. Мөн хожим үүх түүхийн баримт болж, судалгаа шинжилгээний чухал судлагдахуун болохыг үгүйсгэх аргагүй.

Харин орчуулгын чанарын асуудлын талаарх саналаа судлаач М.Саруул-Эрдэнийн үгээр орлуулъя. *“Орчуулагч нар муудсан гэж харагдаад байгаан цаад учир нь телевиз, театрууд жинхэнэ орчуулагч нараа биш тааруухан хүн хөлслөөд байгаад л байна. Тааруухан хүнийг хямдхан хөлслөөд байгаан учир нь сайн орчуулагч нарыг өндөр цалингаар ажиллуулмааргүйд байгаа юм. Харамчдаа биш зах зээлийнхээ хуулиар, угаасаа кино эфиртээ гаргаад хир ашиг олж байгаатай нь л орчуулагчийнх нь харамж дүйж байгаа хэрэг... Киноны орчуулгыг сайжруулъя гэвэл сайн орчуулагч нарт хангалттай хөлс өгч орчуулуулж бай. Тэр зарсан мөнгөө буцааж олъё гэвэл кино гээчийг үзэхэд үнэтэй, нэр хүндтэй зүйл чигээр нь байлга... Киноны нэр хүндийг өргөхийг хүсвэл бүх телевизээр хууль бус бичлэг бүхий кино гаргахыг хоригло... Хууль дүрмээ жаахан янзлаад орхивол зах зээл өөрөө зохицуулаад*

өгнө. Муу орчуулгатай кино гаргадаг телевизийг үзэхгүй, тэгэхээр компаниуд рекламаа өгөхгүй, харин сайн киногоор бизнес хийхийн тулд сайн орчуулагч нарыг булаацалдах болно.”²⁶ Энэ бол зөвхөн киноны орчуулгад биш дүрс бичлэгийн бүх төрлийн орчуулгын чанарыг сайжруулахад нэн тэргүүнд анхаарах зүйлийн нэг мөн.

Дүгнэлт

Дүрс бичлэгийн орчуулгын тухай, орчуулахад юуг анхаарах талаар бичлээ. Хүн хэдий ухаантай ч хэлэхээс наашгүй гэдэг. Энд хөндсөн асуудлаас нэгийг ч болов ойлгож хэрэгжүүлээсэй гэж хичээнгүйлэн хүснэм. Ерөөс зүгээр хадаад л орчуулчихаар хадмал орчуулга болчихгүй. Хадмал орчуулгад анхаарах, баримтлах зүйл цөөнгүй бий. Дүрс бичлэгийн орчуулгын нэг хэлбэр болох дэлгэцийн хадмал орчуулгад “Юу сайхан? Дур сайхан” гэх аятай хандаж болохгүй. Хүн мэдэхгүй юмныхаа дайсан гэгчээр болсноосоо болоогүй нь хайхрахаасаа хайхраагүй нь их байна. Хайхрах цаг нь нэгэнт болсон шүү. Онцлогийг нь ялгаж мэдэж, орчуулах арга барилд суралцах зайлшгүй чухал болжээ.

Ойрын нэг жишээ гэхэд нэгэн сургууль (Энд сургуулийн нэр нүүрийг бодож тус сургуулийн нэрийг зориуд дурдсангүй)-ийн ойн баяраар хадмал орчуулга хэрэглэнэ гэж бэлдүүлсэн боловч баяр болох танхимын онцлогийг харгалзаж саадгүй уншиж болохоор бэлтгээгүйгээс гадна, цаг хэмнэх гэсэндээ агуулгыг нь хөтөлгөч зүгээр уншиж танилцуулаад дүрс бичлэгийг ч гүйцэд үзүүлээгүй нь наанадаж дүрс бичлэгээр мэндчилгээ үзэж сонсож байгаа хүмүүсийг хүндлээгүй, цаанадаж дүрс бичлэгээр мэндчилж байгаа эрхэм хүмүүсийг хүндлээгүй явдал болсон билээ. Үүнд хадмал орчуулгын онцлог, ач холбогдлыг мэддэггүй, үл ойшоодог байдал нөлөөлсөн гэж болно. Хойшид энэ мэт алдааг багасгаж, хадмал орчуулгад хандах хандлагыг өөрчлөх шаардлагатай байна.

Түүнчлэн зурагтын нэвтрүүлгээр, тухайлбал Mongol HD TV, Dreambox TV зэрэг сувгаар хүүхдийн дууг уншаад дагаж дуулж сургах зорилгоор хадмалтай гаргаж байгаа нь агуулга, арга барил, хэлбэр байдлын хувьд сайшаалтай боловч ярианы хэлээр гаргах, бичгийн алдааг хянаагүй байх гэх мэт алдаа мадаг мэр сэр байгааг засаж залруулах хэрэгтэй байна. Ингэснээр эх хэлний сургалтын талаас ч тун өгөөжтэй нэвтрүүлэг болох болно.

Тэгэхээр цаашид юу хийх ёстой вэ гэвэл, нэгд, хадмал орчуулга, дүрс бичлэгийн орчуулгатай холбогдох нэр томъёог нэг мөр болгох; хоёрт, нийтэд хадмал орчуулгын талаар үнэн зөв ойлгуулах өгүүлэл, нийтлэл бичиж, ном, сурах бичиг гаргах; гуравт, орчуулагч бэлддэг сургууль, сургалтын төв, багш, мэргэжилтнийг дэмжиж хадмал орчуулгын тухай агуулгыг хөтөлбөр төлөвлөгөөнд тусган сургалтад нэвтрүүлж сургалтын орчин нөхцөлийг бүрдүүлэх шаардлагатай байна.

²⁶ М.Саруул-Эрдэнэ, “Шадар гурван шумуул” оюуны өмч хоёр ямар холбоотой вэ?, Зугаатай хэл шинжлэл, УБ, 2013, 133-134-р тал

Summary

Nowadays video translation demand, especially subtitle translation demand is increasing day by day. Most of the mongolians understand 'khadmal orchuulga' as subtitle translation. But in a translation term of Mongolia, 'khadmal orchuulga' means word-for-word translation, exactly type like text below, translation above. Therefore now 'khadmal orchuulga' is one of the vague terms. How we can solve this problem? One solution is to make a difference of meaning, defining 'word-for-word translation' as a 'nomiin khadmal' or 'ugchilsen khadmal', and 'subtitle translation' as 'delgetsiin khadmal' or 'durs bichlegiin khadmal'.

Ашигласан ном, сайт:

1. М.Амартайван, Хадмал орчуулгын тухай ойлголт ба зарим бодит жишээг ажихад, ОУУБИС-ийн эрдэм шинжилгээний сэтгүүл”, 2016, 43-51-р тал.
1. М.Саруул-Эрдэнэ, Зугаатай хэл шинжлэл, УБ, 2013
2. 김우열, 나도 번역 한번 해볼까, 잉크, 2011
3. 정호정, 제대로 된 통역 번역의 이해, 한국문화사, 2016
4. 함혜숙, 영상번역가로 먹고살기, 왓북, 2009
5. <http://blog.naver.com/hamsuk77> (“Дүрс бичлэгийн орчуулга” блог)
6. <http://kakadumn.blogspot.com> (Х.Мэргэн: “Сүүлийн үеийн кинонуудын орчуулгын тухай”)
7. <http://tline.kr> (Media translation орчуулга” товчооны сайт) “Медиа
8. http://translations.ted.org/wiki/TED_Translator_Resources:_Main_guide (TED-ийн орчуулагч нарт зориулсан үндсэн аргачлал)
9. <http://www.mbcac.com> (МВС телевизийн академи)